

sara.kuitunen@eduskunta

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan työ- ja elinkeinojaosto

Asiantuntijalausunto HE 146/2021 (PL 32) Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022

Lausuntopyyntö 30.9.2021

Lapin työ- ja elinkeinotoimiston lausunto valtion talousarviosta vuodelle 2022

Lapin työ- ja elinkeinotoimisto (TE-toimisto) lausuu Hallituksen esityksestä talousarvioksi vuodelle 2022 liittyen työllisyyden edistämisen määrärahoihin, toimenpiteisiin ja niiden vaikutusten arviointiin seuraavaa:

Talous ja työllisyys on vuoden 2021 aikana kääntynyt toipumaan koronaepidemian vaikutuksista. Elpyminen ilmenee työttömyyden vähenemisenä ja avointen työpaikkojen määrän kasvuna – samanaikaisesti pitkäaikaistyöttömyys on pysynyt korkealla tasolla ja vastakkaisesti työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat ovat lisääntyneet monella toimialalla huolestuttavissa määrin. Koronaepidemiolla on vaikutuksia jatkossa matkailualan työvoiman saatavuuteen, kun aiemmin matkailuun työllistyneet ovat vaihtaneet työtä ja ammattia. Työvoiman saatavuus matkailun ja muiden toimialojen tarpeisiin on vaikeutunut myös koronaepidemiaa rajoittavien toimenpiteiden vaikutuksesta työvoiman kansainväliseen liikkumiseen. TE-toimiston arjen työtä leimaavat yhä enemmän lisääntyneet vaikeudet osaavan työvoiman kysyntään vastaamisessa.

Lapin TE-toimiston toiminnassa on erityisesti korostunut rakennemuutoksista aiheutuneisiin tarpeisiin vastaaminen – oli sitten kysymys positiivisesta (Metsä Fibren Kemian biotuotetehtaan) tai negatiivisesta (Stora Enson Veitsiluodon tehtaan alasajo Kemissä) muutoksesta, kokoluokaltaan suuresta tai pienestä, mutta paikallisesti merkittävästä (Utsjoen pienten yritysten tilanne lohikalastuskiellon myötä). Rakennemuutosten myötä työvoimaa sekä vapautuu että sen tarve kasvaa – työvoiman osaaminen ja lukumäärältään riittävän työvoiman saatavuus ovat kriittisiä kysymyksiä yritysten kasvun ja aluetalouden näkökulmasta. Esimerkiksi Metsä Fibren suurinvestointi työllistää ensi vuonna rakennusvaiheessa parhaimmillaan lähes 3000 työntekijää päivässä. Tehtaan toimintaan liittyvä puun korjuuketjun muodostaminen tuleville vuosille on arvioitu kasvattavan puunkorjuu- ja logistiikka alojen työvoimatarpeita useilla sadoilla henkilöillä.

5.10.2021

Näistä näkökulmista talousarviota tarkasteltaessa työmarkkinoiden haasteet on tunnistettu ja tavoitteet ja toimenpiteet ja niiden resurssointi ovat oikeasuuntaisia: esim. TE-palvelujen ja kuntakokeilujen henkilöstöresurssin vahvistaminen, mom. 51 määrärahan kasvu, ohjaamotoiminnan vahvistaminen työperäisen maahantulon edistämistä koskevat painotukset. Ovatko resursipanostukset sitten riittäviä, on vaikeammin arvioitavaa. Huomioiden työllisyystilanteen paraneminen talousarvioon sisältyvät yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet koskien työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaannon paranemista, työttömyysjaksojen lyhenemistä sekä ammatillisen työvoimakoulutuksen, palkkatuen ja kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuutta ovat kohtuulliset.

Työelämän nopeassa murroksessa on epäilemättä tarvetta vieläkin enemmän uusista työllisyyttä tukevista toimenpiteistä ja välineistä, joilla vahvistetaan työvoimapotentiaalin mahdollisen täysimääräistä käyttöä ja saadaan Suomeen uusia osaajia tai osaajiksi koulutettavia. Osa hallituksen kaavailemista uusista työllisyyttä edistävästä toimenpiteistä on vielä tulossa, osa etenee jo valmistelun kautta toimeenpantavaksi lähivuosina. Erilaisille työllisyyttä edistäville kokeiluille on tärkeätä antaa resursseja vuosittain; näin kokeilut antavat pohjaa myöhemmin tehtäville uudistuksille. On hyvä, että talousarvioon sisältyy uusia työllisyystoimien kokeiluja kuten yritysten ensimmäisen työntekijän palkkaamista koskeva rekrytointitukikokeilu sekä Työkanava Oy:n perustaminen osatyökykyisten työllistymisen edistämiseksi.

Alueellisen liikkuvuuden edistämisen tulee jatkossa olla entistä keskeisempi painotus, joka ei voi tarkoittaa vain työvoiman siirtymistä haja-asutusalueilta kasvukeskuksiin vaan siirtymistä sinne, missä yritysten investoinnit tapahtuvat ja uusia työpaikkoja syntyy – toisin sanoen myös etelästä pohjoiseen, pienille paikkakunnille ja niin sanotuille syrjäseuduille. Yrityksen sijainti ei aina kerro sen liiketoiminnan merkittävydestä ja toimintasäteestä. Alueellisen ja kansainvälisen liikkuvuuden edistäminen tarvitsee pian konkreettisia toimenpiteitä, jotta yritykset voivat investoida ja kasvaa sekä luoda uutta työtä ja alueet voivat turvata peruspalvelut asukkailleen.

Työllisyyttä edistetään alueilla laajoissa kumppanuusverkostoissa ja yli hallinnon rajojen. Erilaisetkin intressit usein yhdistyvät alueiden elinvoimaisuuden puolesta tehtävässä työssä. Yhteisiä toiminnan vaikuttavuuden ja taloudellisen tehokkuuden arviointimenetelmiä tulisi myös kehittää hallinnonalarajat ylittäen, ilmiöperusteisesti.

Lapin TE-toimisto esittää, että arvioitaessa jatkossa uusia työllisyyttä edistäviä toimia, tarkasteluun otettaisiin myös työvoimapolitiittisen investointiavustuksen uudelleen käyttöönotto. Investointiavustukset voivat kohdistua alueille, joissa markkinapohjaisesti ei tarvittavia infraa koskevia investointeja saada aikaan. Rahoitetuilla investoinneilla voisi olla merkittävä vipuvaikutus elinkeinojen kehittymiseen ja myös muiden tarvittavien kehittämistoimien aikaansaamiseksi toimijoiden yhteistyöllä.

Pohjoismaisen työvoimapalvelumallin toimeenpano

Pohjoismaisen työvoimapalvelumallin toimeenpano työnhakija-asiakkaan palveluprosessia olennaisesti uudistavana voi todennäköisesti tarvita suurempaakin henkilöstöpanostusta kuin nyt talousarvion kautta mahdollistuu. Joka tapauksessa talousarvion tuoma lisäys henkilöstömäärään on Lapin TE-toimistolle merkittävä ja meillä, kuten muissakin TE-toimistoissa ja kuntakokeiluissa, on paráikaa käynnissä uusien asiantuntijoiden rekrytointi. On hyvä, että talousarviossa on varauduttu siihen, että uusi henkilöstö voi aloittaa työssään jo vuoden 2022 alussa, jotta riittävä perehdytys voidaan toteuttaa ennen mallin voimaantuloa. Koska pohjoismaista työvoimapalvelumallia koskeva lainsäädäntö on vasta tulossa eduskuntakäsittelyyn, on tietenkin riski, että jo käynnistyneet rekrytointiprosessit eivät toteudu suunnitellun mukaisina; rekrytointien määrällinen suuruus huomioiden on tarpeellista kuitenkin toimia ennakoivasti.

On vaikea arvioida, missä määrin talousarviossa on arvioitu pohjoismaisen työvoimapalvelumallin vaikutuksia palvelukysyntään ja onko mom 51:n määrärahan taso asetettu riittävälle tasolle. On huomioitava myös, että työllisyyden kuntakokeiluillekin ensi vuosi on määrärahatarpeen osalta merkittävämpi kuin kokeilujen aloitusvuosi 2021 erilaisine käynnistymisvaikeuksineen. Valmennuspalvelujen käyttö on tänä vuonna Lapissa lähes tuplaantunut viime vuoteen verrattuna. Pohjoismainen työvoimapalvelumalli tulee lisäämään valmennuspalvelujen käyttöä liittyen osaamisen ja työkyvyn arviointiin sekä työnhakutaitojen kehittämiseen - tämä on luonnollista seurausta, kun tulevassa mallissa päästään vahvemmin pureutumaan asiakkaan palvelutarpeisiin.

Valmennusten rinnalla myös palkkatuen ja työvoimakoulutuksen riittävä taso on turvattava. Palkkatuki ja työvoimakoulutus ovat välineitä vastata työvoiman saatavuusongelmiin, silloin kun osaamisessa ja työkyvyssä on puutteita. Palkkatuen käytön lisäämiseen yrityksissä on tässä ajassa mahdollisuuksia ja yrityksissä kiinnostusta. Palkkatuki madaltaa rekrytointikynnystä juurikin silloin kun osaamisessa ja työkyvyssä on puutteita. Työvoimakoulutus kytkeytyy erilaisiin työelämän muutostilanteisiin, on varsin nopea keino reagoida niihin ja on löytänyt paikkansa valtionosuusrahoitteisen työvoimakoulutuksen rinnalla.

Pohjoismainen työvoimapalvelumallin toimeenpanoa, asiakaslähtöistä toimintatapaa sekä työvoimapalveluiden toimintaa tukevat sähköiset ja digitaaliset järjestelmät ja palvelut tulisi saada käyttöön mahdollisimman pian uudistuksen alkuvaiheessa. Tällä hetkellä tiedetään jo, että pohjoismainen työvoimapalvelumalli siirtää uuden asiakkuudenhallintajärjestelmän käyttöönottoa ja ratkaisut tuotetaan nykyistä URA-järjestelmää sopeuttamalla. Tämä herättää ymmärrettävää huolta siitä, missä määrin sähköisten järjestelmien keskeneräisyys vaikuttaa arjen työn sujuvuuteen ja asiakkaitten palvelun mutkattomuuteen muutenkin hyvin isossa uudistuksessa. On tärkeätä, että isojen uudistusten yhteydessä turvataan jo ennakoiden riittävän varhaisessa

vaiheessa tarvittavat resurssit digitaalisten palvelujen ja järjestelmien kehittämiseen.

Vielä määrärahojen riittävyyden työllisyyden edistämiseksi

On tärkeätä huomioida, että työllisyyden edistämiseen liittyvien määrärahojen suunnitelmallista käyttöä edistää se, että määrärahojen taso on riittävä kaikkienensa, että riittävät määrärahat on kohdennettu alueille jo alkuvuodesta ja että niiden taso vastaa alueilla tunnistettuja tarpeita.

ÄRM-tilanteet ovat lisänneet Lapissa määrärahojen riittävyyteen liittyvää haastekerrointa tänä vuonna ja haasteet ulottuvat myös ensi vuoteen. Lapin äkilliset rakennemuutostilanteet tulisi huomioida heti jo vuoden 2022 ensimmäisen määrärahaajan yhteydessä määrärahojen perusjakoa täydentävinä tarpeina. Esimerkiksi tänä vuonna myöntämisvaltuudella tehdyt työvoimakoulutushankinnat tulevat näkymään huomattavina määrärahatarpeina ensi vuonna.

On olennaista huomioida myös, että mom 51:n lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön työttömyysetuusmäärärahojen (momentit 33.20.50 ja 33.20.52) riittävyydellä on suuri merkitys työttömille myönnetyn starttirahan ja palkkatuen rahoituksessa.

Kotoutuminen ja kansainvälinen osaaminen

Työperäisen maahanmuuton ja kotoutumisen edistäminen on ensiarvoisen tärkeää osaavan työvoiman saatavuuden haasteisiin vastaamiseksi. Talousarviossa rahoitettavina toimintoina tuodaan esiin oleskelulupamenettelyn nopeuttaminen, kansainvälisen rekrytoinnin mallin kehittäminen, Suomen vetovoimatekijöiden vahvistaminen, asettautumispalvelujen ja kotouttamisen kehittäminen, työelämän vastaanottavuuden ja monimuotoisuuden edistäminen sekä lisäksi kansainvälisten opiskelijoiden ja tutkijoiden Suomeen integroitumisen ja työllistymisen edistäminen.

On tärkeätä, että tuki ja resurssointi työperäisen maahanmuuton ja kotoutumisen edistämiseksi kanavoituu monin tavoin alueille, jotta alueelliset näkökulmat ja tarpeet tulevat riittävästi huomioitua. Tästä lähtökohdasta Lapin TE-toimisto kiinnittää huomiota seuraavaan:

Maahanmuuttajien ohjaus- ja neuvontapalveluita alueellisella tasolla rahoitetaan valtionavustusten kautta. Kuntien moniammatillinen osaamiskeskustoiminnan valtionavustus koskee nykykriteerein vain suurimpia keskuksia ja on laajentunut kattamaan kaikkia potentiaalisen rahoituksen piiriin kuuluvia keskuksia hitaasti. Kuntien moniammatilliset ohjaus- ja neuvontapalvelut tulisi kuitenkin saada valtionavustuksen piiriin koko maassa laajemmin riippumatta kunnan koosta tai maahanmuuttajien määrästä. Jos kriteerinä olisi maahanmuuttajien määrä suhteutettuna kaupungin tai kunnan väestömäärään myöskin alueellinen tarve palveluille tulisi selkeämmin esiin. Moniammatillista ohjausta ja neuvontaa annetaan jo nykyisellään monissa kaupungeissa erilaisia rahoituslähteitä, pääasiallisesti hanketoimintaa

5.10.2021

hyödyntämällä. Esimerkiksi hankerahoituksella toimii Rovaniemellä moniammatillinen aikuisten Osaamo, jonka asiakkaina ovat myös maahanmuuttajat ja Kemissä Maahanmuuttaja Ohjaamo. Valtionavustuksen piiriin pääseminen loisi vakaamman pohjan toiminnan jatkumiselle ja kehitymiselle.

Kotoutumisen ja kansainvälisen osaamisen edistämisen puolesta tehdään nyt paljon valtakunnallista ohjelmatyötä. Ohjelmien toimenpiteiden jalkauttaminen ja toimeenpano edellyttää kuitenkin myös alueilla riittäviä henkilöresursseja. ELY-keskukset ovat keskeisessä roolissa tässä työssä. Siksi riittävät henkilöstöresurssit tähän työhön tulee ELY-keskuksissa turvata.

Lapin TE-toimisto kiittää mahdollisuudesta lausunnonantoon ensi vuoden talousarviosta.

Johtaja

Tiina Keränen

Palvelujohtaja

Kaija Kukkola

Jakelu

Valtiovarainvaliokunnan työ- ja elinkeinojaosto

